

PALIĆ (347) *vb impf*

W inf -ą- (35), -a- (13); -ą- *KrowObr, BibRadz, Mącz* (4), *RejPos* (2), *BudBib, CzechEp* (2), *KochFr, GostGosp* (3), *LatHar* (3), *WujNT* (3); -a- *MurzHist, MurzNT, LubPs, SienLek* (2), *RejAp*; -ą- : -a- *Leop* (3:3), *BielKron* (3:1), *SkarŻyw* (8:3). ◊ *W imp* pāl, palcie. ◊ *W pozostałych formach* -ą- (241), -a- (6); -a- *MurzNT* -ą- : -a- *Leop* (7:2), *BielKron* (51:1), *Mącz* (16:1), *GostGosp* (4:1).

inf pālíc (49). ◊ *praes 1 sg* pālę (9) [w tym: -e (2)]. ◊ *2 sg* pālisz (2). ◊ *3 sg* pālǐ (47). ◊ *2 pl* pālǐcie (5). ◊ *3 pl* pālǐ (46). ◊ *praet 1 sg m* -em pālǐł (1). ◊ *2 sg m* -ś pālǐł (1). ◊ *3 sg m* pālǐł (23). *n* pālǐło (1). ◊ *3 pl m pers* pālǐli (49), [paleli]. *subst* pālǐły (3), pālǐli [f] (1) *HistAl* [I3]v. ◊ *fut 2 sg m* bęǔdziesz pālǐł (1). ◊ *3 sg m* bęǔdzie pālǐł (5) *OpecŻyw, Leop* (3), *BielKron*, pālǐć bęǔdzie (4) *LubPs, BudBib, LatHar, WujNT*. ◊ *2 pl m pers* bęǔdziecie pālǐć (1). ◊ *imp 2 sg* pāl (16); -ą- (11), -(a)- (5). ◊ *3 sg* niech pālǐ (1). ◊ *2 pl* palcie (2); -a- (1), -(a)- (1). ◊ *3 pl* niech pālǐ (1). ◊ *con 1 sg m* pālǐłbych (1). ◊ *3 sg m* by pālǐł (11). *n* by pālǐło (1). ◊ *1 pl m pers* bychmy pālǐli (1). ◊ *3 pl m pers* by pālǐli (4). ◊ *con praet 3 sg m* by był pālǐł (1). ◊ *3 pl m pers* by byli pālǐli (1). ◊ *impers praet* pālono (35); -ono (3), -(o)no (32). ◊ *con* by pal(o)no (2). ◊ *part praes act* pālǐc (22).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (trzy z niżej notowanych przykładów) – XIX w.

1. *Rozniecać lub utrzymywać ogień; succendere Vulg, PolAnt; accendere HistAl, incendere Vulg; alere flammam, curam habere fornacis calfaciendae, exstruere focum Cn* [w tym: co (24)] (31) : Ipocras kazał nawozić około miałta wiele dębiny y z lićim y kazał palić, ktoremże dimem ono złe powietrze zagnał *BielŻyw* 68; Są tu [...] Połtawnyky/ y gromnicze Blazeyky/ y ine świece. Czos ie bogu ku tczy palył Barzos go them (wirzmy) chwalył. *RejKup* k8; *RejPos* 345v.

W połączeniu szeregowym (1): palą/ kurzą/ dzwonią/ A około kołciołá s kropidły łie gonią. *RejWiz* 183v.

Zwroty: »palić beczi« = *iluminować* (1): Słuchay Czo piźze Ewányeliłtá s. iżci [ojciec św. Jana] nie palił beczi/ y nie łtrzelał z dzyał/ nie triumphował obyczáiem świátá tego *RejPos* 297.

»lampy palić« (2): wy zálǐę báránka fwego/ zá bogá chwalićie/ świece y lampy przednim palićie *KrowObr* 183v, 90v.

»ogień (ogień), na ogniu palić« = *accendere focus HistAl* [szyk zmienny] (10:1): *FalZioł* V 110; Tedy przykazał Alexander/ áby obficie ogień palili/ ábowiem łie poczęło włzczynác zimno bárzo okrutne *HistAl* [I3]v, H6; *RejWiz* 181; Krol Cyrus przykazał dom Páńki/ ktory iełt w Ieruzálem/ budowác/ gdzie palono ná ogniu [incendebant igni] włtáwicznie *Leop* 3.*Esdr* 6/24; *BielKron* 319; *BudBib Bar* 6/41[42]; temu [Perkunowi] teź ná ofiárę włtáwicznie ogień wieczny z dębiny we dnie y w nocy palono *StrykKron* 400; *CzechEp* 362; od Tybrowéy wody Szedłéś Fránczyłzku [...] Až tám/ gdzie nigdy látá nieuználi/ Y ogniów palić ludzie nieprzełtáli *KochFr* 88; *KmitaSpit* C5v.

»palić w piecu, palić gruby« = *succendere fornacem Vulg* [szyk zmienny] (2:1): Bo iełłize łláchectwo w bogáctwie zależy/ Tedy Gárbarz tedy Zdun theź temu zábyeży. Iź Liśi kolnierz z Bobrem bęǔdzye miał v łzuby/ Choć niedawno drwá rąbał/ chocia y palił gruby. *RejWiz* 97; *Leop Dan* 3/19; bo to łromotá/ gdy w piecu palǐł/ á do izby wiátr wieie. *GostGosp* 12.

»świece (świecę) (a. świeczki) palić« (10): oto pogáni przed nimi [obrazami] Swiece palą/ wy takiefz palić? *KrowObr* 113v, 113v [2 r.], 119, 183v, 197v; *RejAp* 180; *RejPos* 341v; tám [w bożnicy na *Antokoli*] świece wołkową po wieczerach we czwartki Kapłani ząwždy ftáwiáli/ y palili. *StryjKron* 400.

Przen: O wyrzutach sumienia (1) :

Fraza: »[kogo] ogień pali« (1): poczęli go [*Franciszka Spierę*] duźni nieprzyjaciele ftrałzić/ fumnienie gryść/ ogień piekielny ielzcze na tem świecie palić. *MurzHist* D3v.

2. *Działać ogniem tak, aby coś przestało istnieć, tj. zwęgliło się, zmieniło się w popiół, zgłiszcza itp.; spalać; incendere Miech, HistAl, Vulg, Cn; comburere Vulg, PolAnt, Calep; cremare Mącz, Calep, Cn; urere Vulg, Mącz, Cn; torrere Mącz, Cn; concremare, deurere, praeurere Calep; cinefacere, facere incendium Cn* (229) : *Torreo*, *Sufzę*/ fucho czynie/ też palę/ piekę. *Mącz* 459d, 68a, 508d; *Cremo* – *Palie*. *Calep* 268a, 219a, 234a, 316b, 845b.

palić co (13): *KrowObr* 88; Słodki ftrup v dzieći tedy ták leczą: Páwie pierze z fuknem fzarłatnym zá rowno palą/ á z miodem zmiefzawfzy pomázuią. *SienLek* 49, 73v, 90; Kędy fády/ tedy ftára drzewinę/ wiśninę/ zbieráiąc palić/ z tych naylepfzy popiół *GostGosp* 124, 166; [Obrázy iákie Polacy paleli. *ŁaszczOkulary* A4 marg]. Cf *Fraza*, *Zwroty*.

W porównaniu (1): Abowiem ieft ten Sákráment/ [...] iáko ogień/ wżytko co pali w podobieńtwo fwey náтуры odmieniáiący *LatHar* 204.

Fraza: »ogień pali [co]« (2): A ogień iáko być może przez pábulum fwoiého? [...] Muśi to tedy pewnie być šíarká/ którá ogień paląc w meatach ziemnych/ nietylko Cieplice/ ale kruźce/ y tám te co ztámtąd/ pochodzą rzeczy/ czyni. *Oczko* 6; *LatHar* 204.

Zwroty: »kadzidło palić« (1): *Thuricremus*, Nád czym kádzidło palą/ kádzą. *Mącz* 455b.

»palić [co] na popiół [= aby uzyskać popiół]« (3): *Palcie* lafy na popiół/ rąbcie na wańfzoły *KochSat* A4; *SienLek* 82; *GostGosp* 124.

»palić [co] na węglu« (1): vwarz cztery kokoźze iáíá w ocćie/ [...] palże fámy białki ná węglu *SienLek* 101.

Przen (21) : [*Hekuba mówi*] lecz to ogień ón [tj. *Parys*]/ którym rodziłá/ Ten pali/ ten śmiercią má rádábym zgáśiła. *GórnTroas* 10.

palić kogo (3): która [prawda] muśi palić oney ná odpor czyniącego. *CzechEp* 7 marg. Cf *Frazy*.

Frazy: »płomienie [kogo] palą« (1): Pytałz przecz ták nadobny kwiatieczek/ ku wiośnie Gdy drugie kwiatki rofna/ z nowniewyrośnie? Płomienie febry ciężkiew/ ktore go paliły/ Te mu tę fmutną łąkę gwałtem záfułzyły. *SzarzRyt* D2.

»[kogo] zły swąd pali« = *ktoś ma złą opinię* (1): Wfzeteczny ząwždy chociay czo zle chwali/ Choć widzi że go zewlząd zły fwąd pali. *RejZwierc* 220v.

a) O Duchu Świątym [co] (2) :

Zwrot: »palić ogniem« (2): RAcz palić ogniem Duchá świętego nyrki náłze/ y fercá náłze/ Pánie Boże *LatHar* 182 [*idem*] 618.

b) O miłości chrześcijańskiej [co] (1) :

Fraza: »ogień pali« (1): á ogień on miłości y duch Chryftufow ták ferce iego palił/ ifz fię káždemu záchowác y przyfłużyć chćiał. *SkarŻyw* 317.

c) O karze Bożej i karze czyścica [w tym: co (1)] (2) :

W połączeniu szeregowym (1): A ieliże więc we wżem ich [grzechów] odpuścić Niechcefz: [...] Biy Pánie/ rzeź/ pal/ pokim tu ná ziemi GrabowSet S3v.

Fraza: »ogień pali« (1): Lepiéyci ten ráz oczyściaz grzéchy/ [...] niżli na potym do czyłtza ié zołtawiatz. [...] a tzo ijnńlégo on ogień będzie pálił/ iedno grzéchy twoie. *OpecŻyw* 191v.

d) O grzechu, wyrzutach sumienia [kogo, co] (2) : Ktoż choruię/ á ia nie choruię? ktoż fię zgarfza/ á mnie to nie pali? *WujNT* 2.Cor 11/29.

Zwrot: »jako ogień palić« (1): kthory [grzech] nie ináčzey iáko ogień zázwdy muśi palić funnienie przełtráfzone⁸⁰/ człowieká *RejPos* 311.

e) O żądzy cielesnej, pokusie [w tym: kogo, co (4)] (5) : Urit videndo foemina, Páli gdy bywa na nię patrzáno niewiáfta. *Mącz* 494b; Iuż cie/ [...] nowa miłość pali/ A Wenus ná náłzé złé tobie pánnę chwali? *GórnTroas* 25; *GosłCast* 30, 53.

Fraza:»ognie palą« (1): A gdy go cielefney požádlivosti ognie paliły/ [...] zdobywał fię ná ten duchowny ráunek/ vprzeymym fercem do P. Bogá wołáiąc/ [...] *LatHar* +3.

f) O silnych emocjach, uczuciach [w tym: kogo, co (4)] (5) : Ach iák trudno ferdeczny bol w łobie vmorzyć/ Gdy wwnątrz pali *WisznTr* 10; *ArtKanc* P18v; [*Panie*] day niech ferce pali/ Co rozum chwali. *SzarzRyt* B4.

Fraza: »gniew pali« (2): O pánie/ [...] Gniéw mię pali/ że zły człowiek łowy gárdzi twémi *KochPs* 185; *LatHar* 259.

a. *Niszczyc ogniem; exurere Miech* (187) : *OrzList* c3; chłopstwo zebráne fzło przez Fránkonią y przez ine kráiny/ czyniác wielkie fzkody/ [...] biorąc/ paląc. *BielKron* 203v, 196, 362; *HistRzym* 33; *RejZwierc* 114v; *StryjKron* 36, 51 *marg*, 522; *ActReg* 87.

palić kogo, co [w tym: kogo (12), co (żywotne) (2), co (nieżywotne) (61)] (74): [*Baty*] także tym richley wfi j miałteczka paląc przyciągnął do rzeki którą zową Cifa *MiechGlab* 15; *WróbŻółt* Z3v; *LibLeg* 9/51v; *RejRozpr* B; Potym poczęły z niebá pádác iákoby pochodnie ogniłte/ thák iż wizytko palili *HistAl* [I3]v, K7; Abowiem niekiedy vćiřzał fię płomień áby niepalil żwierzát *BibRadz Sap* 16/18, *Ier* 36/25; Luter gdy fię tego dowiedziál/ palił tákieř Papielkie dekretały *BielKron* 196; kthorzy [*lud z Niemiec i Inflant*] przyciągli do Łeczyce/ wkoło iá zápalili/ ále zamku dobyć niemogli/ iedno wśi y miałtá okoliczne palili *BielKron* 372, 26, 113, 164v, 167v *marg*, 196 (26); *Mącz* 312d; *OrzQuin* A3v; iż [*poganin*] pali domy náłze/ rościna dziatki náłze *RejZwierc* 261, 228; *WujJudConf* 9v; *WierKróc* A4, Bv; Ná on čás v Rzymian obrázy y málowánia były ftáre/ y láty zbotfiále (bo ich nie palili áni wymiátáli nigdy z kořciołow) *SkarJedn* 227, 227; *KochOdpr* D3; w ktorey męce gdy Pánu Bogu Duchá oddáli/ ciálá ich palono y w wodę miotano. *SkarŻyw* 208, 189, 363, 492; *StryjKron* 255, 370, 472; *GórnRozm* G2; *GórnTroas* 33; *OrzJan* 136; A tu widziłř, iż to nie nowiná, iáwnie palić księgi zákazáne. *WujNT* 476 *marg*, 60, 478; *SarnStat* 499; *VotSzl* Bv. *Cf palić co komu*; »ogień pali«, *Zwrot*.

palić co komu (1): Trzścínę im ná ieźiorách odchodząc palili/ W którą ptacy/ gdy iáka pogonia fię kryli. *KmitaSpit* C3v.

W połączeniach szeregowych (17): niektorzi Tatarowie fawldj chodzą w panstwo Crola ye⁸⁰ M. voyvyą byerzą palią y nygdj od nych pokoyv nie mogą miecz. *LibLeg* 11/64v; Potym [*Loktek*] ná Kfiązę Mázowieckie Wánká pošťal woỹfko pobierác/ palić/ y pułthofzyc iego dzierzawy *BielKron* 371, 173, 364, 364v, 368, 396, 417, 417v; Morfcy Ráytarzy ná łódź fzturmuia/ nas dobywáia/ ognie miecą/ łódź palą *OrzQuin* A3v; *WujJudConf* 9v; *SkarŻyw* 189; *StryjKron* 370; *CzechEp* 379; *GórnRozm* K; *VotSzl* Bv; *KlonWor* 30.

W porównaniach (3): Rácż ye [*książęta i hetmany*] vcżynić yáko lás co gi pali ogyeń/ A yák gory ktore trawi závády frogi płomyeń *LubPs* S6; Iáko tedy kákol zbieráia y palą gi w ogniu/ ták będzie w dokonaniu świátá tego. *BibRadz Matth* 13/40; *WujNT Matth* 13/40.

W charakterystycznych połączeniach: bałwany palić (2), ciało (ciała) (2), dekreta(ły) (2), domy (2), dzierzawy, imienie, kopy, kościół(y) (4), kości, krainy [*jakie*], księgi (8), las(y) (2), ludzi, łódź, miast(eczk)a (5), monastiry, obrazy (6), ojczyznę, okręty (2), państwa, trzcinę, wsi (4), wszy(s)tko (2), zboża, ziemię (ziemię) [*jakie (jaka)*] (8), zwierzęta; jawnie palić (2), okrutnie (2).

Przysłowie (1): Dobry też Lenart dla koni Dla wieprzow święty Antoni Więc świętego Márká chwali Więc Piotrá co kopy pali [*św. Piotra w okowach, 1 VIII, kiedy częste burze powodują pożary kop zboża*] *RejRozpr* B.

Frazy: »ogień, płomień pali [*kogo, co*]« [*szyk zmienny*] (10:1): *LubPs* S6, hh4; *HistRzym* 111; *RejPos* 56, 102; bo ie theż y ogniści wężowie káfáli/ y zyemiá fie z nimi západála/ y ogień ie z niebá palił *RejZwierc* 204, 126, 152v; *SkarŻyw* 70, 278; *KlonFlis* C2v.

peryfr. »ten co (a. (ten) ktory) (ogniem) pali« = *podpalacz; incendiarius* *JanStat* (8): (*nagł*) O złodzyeiách y tych co ogniem palą. [...] (–) Złodzyey ten co ogniem pali/ łupiefzczá/ gwałtownik białych głów/ może być wżędzye poiman. *UstPraw* I3, E4v; o tych co lasy palą. *SarnStat* 499, 182, 214, 670, 1112.

Zwrot: »ogniem, w ogniu palić« [*w tym: kogo, co* (5)] = *igni comburere* *PolAnt*, *Vulg* [*szyk zmienny*] (8:1): *UstPraw* E4v, I3 [2 r.]; *BibRadz Matth* 13/40; *BielKron* 314v; *GrzegŚm* 66; *Twoy oyciec* [...] Y ogiéń widział/ którym okręty palono. *GórnTroas* 26; *WujNT Matth* 13/40, *Luc* 3/17.

Szeregi: »palić i burzyć« (1): [*Połowcy*] Wśi/ Kościóły/ y Monastery paląc y burząc z wielkim polonem do fwoich ftron wżli. *StryjKron* 225. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»palić i łupić« (1): [*Swatopelk*] Kuiawy y Krzyżaki fpułtofzył/ kościóły palił y łupił *BielKron* 361v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»palić i (a) pustoszyć« (7): *BielKron* 361, 370, 371, 379; *Perpopulator* *Italiam vastando et urendo omnia*, *Pułtofzy włoską ziemię/ paląc y pułtofząc wżiřtko*. *Mącz* 312d; *StryjKron* 472; *OrzJan* 136. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»palić a tracić« (1): Ale P. B. fpuścił ogień zniebá/ j palić á tracić onj burzliwe ludzie począł. *SkarŻyw* 492.

Przen (7) :

palić kogo (2): Ogień ktory Cześć [= *teść*] dziewce da: [*tj. świeca przyniesiona przez pannę młodą z domu ojca*] [...] Do mnie wnieřion by mię palił *BierEz* S2v; *SkarŻyw* 278.

palić co komu (1): *BierEz* S2v *cf* *W porównaniach*.

W porównaniach (3): Częłtoćiem niecna niewiáftá/ Iáko pochodnia ogništa: Pali mężowi imienie *BierEz* S2v. *Cf Zwrot*.

Zwrot: »palić jako ogniem, jako płomień« (1:1): Abowiem oto powftali wnet fáłzzerze á gwałtownicy fłowá fzczyre⁸⁰ Páńfkiego/ ktorzy palili iáko ogniem/ á wycínáli iáko mieczem s tego fwiátá nędznego/ odwodząc nędzny naród ludzki [...] od oney złotey korony onego pirwżego poftá wdzięcznego. *RejAp* 57; bo chuchanie świętych/ y wzywánia imienia Bofkiego/ iáko nagorętfzy płomień pali czárty/ y wypędza. *SkarŻyw* 278.

a) *W nawiązaniu do alegorycznej bestii Dan i Apoc [w tym: co (1)] (2)* :

Zwrot: »ogniem palić« (2): Gdyż Luter/ Zwinglius/ Kálwin y infzy wyrozfzy z głowy tey wżeteczney niewiáfty y mięfo iey iedli y iedzą/ y ogniem palili/ pfluia [errata zmienia: pfluiać] iá fłowem Bożym. *CzechEp* 380, 378.

b) *W antropomorfizowanym opisie gry w szachy [ze zdaniem dopełnieniowym] (1)* :

W połączeniu szeregowym (1): Tę twarz miał biały po takim popłochu/ Kiedy mu cnego poimano Rochu. Kto fie náwinie/ bierze/ fiecze/ pali *KochSz* Bv.

α. *Uśmiercać ogniem [w tym: kogo (14)] (17)* : Ano pátrż w Bábilonie kiedy trzech palono/ Tákież okrutny ogień w piecu nákládzyno *RejWiz* 155; Tego też czáfu w Angliey palono kilko ludzi wczonych o Ewángeliá *BielKron* 218v, 145, Kkkk3v; *RejAp* 89; Czárnokxiężniki w Rzymie palono. *SkarŻyw* 211 marg; *CzechEp* 350; *GórnRozm* D2.

W połączeniach szeregowych (5): *MurzNT* 43v; *KrowObr* 11v; *BielKron* 228; Gdy ie [chrześcijan] zábijano/ palono/ wiezfzono/ z gor zmiotano/ beftyom porzucano: fzli ná ogień iáko ná błoto/ ná morze iáko ná iáká łákę/ pod miecz iáko pod iáki wieniec y koronę. *SkarŻyw* 130; *CzechEp* 26.

W porównaniu (1): Wołáfz y ryczyfz/ á iákoby cię kto palił famá fobie [!] śmierć czynifz. *SkarŻyw* [197].

Fraza: »niech mię palą« [zakłęcie, że mówi się prawdę] (1): Ia ináczey nie powiem niech mię chcáli palá/ Ze do meftwá do rády nie mieli takiego [jak Korzeński] *PaprPan* P3v.

Zwrot: »palić ogniem« (2): [Chrystus] przykazuie tefz aby przeciwko niewdzięcznym niepoczynali nic niebraterskie⁸⁰/ niepalili ich ognie^m [...] niegnojli w wieży i mordowali *MurzNT* 43v; *KrowObr* 11v.

Przen (2) : [kapłan Apollinów opętany przez diabła] wyiác wołáf: Palişz mię y trapişz Witaliście S. *SkarŻyw* 566.

a) *Skazywać na piekło* (1) : Bocten fędzia [Bóg] ffpatnie palj A trudno fye sniem wrzeć wdawać *RejKup* Aa.

β. *Składać ofiarę Bogu (bóstwu) przez spalenie; adolere Vulg, Mącz, Cn; suffire PolAnt; cremare, sacrificare Cn [w tym: kogo, co (48)] (50)* : Czćicie iedno zakon ftáry Więtfłec tam były ofiáry Táki iemi bogá chwalili Aż drugie czáfem palili *RejRozpr* B2v; naczynili iem [bałwanom] rozlicznych chfáf/ fktórych drugie na oko niezbożné były/ iako fyny palić dzieci rozmaicie offiarować ludzie okrutnie zabjiać *MurzNT* 73v, *Leop Ex* 30/7; Ale s tych wżytkich [ofiar] krew záfwdy wylewano pod ołtarz/ á tłuftość wnętrzną palono. *BielKron* 38v, 38v [3 r.]; *Mącz* 261d; *BudBib* b4v [2 r.]; Awożem ia

Pánie miły Abel on łługá twoy miły. Ktoryciem Ofiáry czynił Owcze y Bárány palił. *MWilKHist* F4v; *StryjKron* 156; *WujNT* 22 [2 r.].

palić komu, czemu (13): Sábei y Seffali/ Pfy iey [*Dianie*] ofiárowali á palili *BielKron* 24v, 24v. Cf *palić komu na co*; »ku chwale palić«, »palić ofiarę«, »palić zapal«.

palić komu na co (1): A ofiárownik kropić będzie krwią [...] y palić łoy ná wonność słodkości Iehowie. *BudBib Lev* 17/6.

palić przed kim (1): [*Aaron*] będzie palił wonne rzeczy wiecznie przed Pánem w narodziech wálfych. *Leop Ex* 30/8.

Zwrot: »palić całopalenie« (1): Y palił [*król*] całopalenie [*suffivit holocaustum*] fwoie/ y obiátę *BudBib 4.Reg* 16/13.

»ku chwale, ku czci palić« [*w tym: komu, czemu* (4), *czyjej* (1); *ku czci a chwale* (2)] [*szyk zmienny*] (5:4): Cerery ku czći á chwale palono Swinię *BielKron* 24v; Perłowie Koniá palili ku chwale Słońcu *BielKron* 24v, 24v [4 r.], 38v.

»w ogniu, na ognisku palić« (1:1): *BudBib* I 41b *marg*; ktore [*niewiasty pogańskie*] ie do tego przywiodył/ iłz dyabłom ofiary czynili y fyny fwe w ogniu ie paląc ofiárowáli *SkarŻyw* 483.

»palić ofiarę, obiátę, na ofiarę, ku ofierze« [*w tym: komu, czemu* (5)] = *incendere sacrificium Vulg; suffire sacrificium PolAnt* [*szyk zmienny*] (12:2:2:1): *Leop Ex* 30/28, *Ier* 33/18; *BibRadz* I 198c *marg*; Sámáriyfkie báltwany chwalił/ y czynił im ofiáry/ paląc fyny fwoie ku ofierze ich. *BielKron* 88v, 24v; *RejPos* 14; Ołtarz rozumiey ognifko náktorym palono ofiary. *BudBib* I 41b *marg*, 4.*Reg* 16/13, I 369a *marg*; *ModrzBaz* 10 *marg*; Y podáli fye w iárzmo Báál Phegorowi/ Y palili ofiáry zdechłemu trupowi. *KochPs* 161, 66, 77, 149, 165; *SkarŻyw* 492; ná ofiarę zás Bogom [*Litwini*] drugą część łupow/ y kilka mężow zacnieyfzych więźniow w zbroiách iáko byli poimáni palili *StryjKron* 156.

»palić na ołtarzu« = *adolere super altari, in altare comburere Vulg* [*szyk zmienny*] (7): ktorzy ná Ołtarzách kámiennych ćielce/ kozły/ y bárány palili/ kiedy ofiarę Panu Bogu tzynili *KrowObr* 102v; *Leop Ex* 30/1, 7, 28, 1.*Par* 6/49, 2.*Par* 26/16, 32/12.

»palić zapal (wonny)« [*w tym: komu* (3)] = *adolere a. comburere incensum Vulg* [*szyk zmienny*] (6): Nie twoy to vrząd Ozyałfu/ byś miał pálić wonny zápal Pánu Bogu/ ále Kápłáńfki *Leop* 2.*Par* 26/18, 1.*Par* 6/49, 2.*Par* 26 *arg*, 26/16, 19, 32/12.

Szereg: »ofiarować a (i) palić« (2): Kozłá Bachułowi ofiárowali y pálili ku czći *BielKron* 24v, 24v.

γ. *Dokonywać obrzędu pogrzebowego przez spalenie zwłok* [*kogo, co*] (11) : z Xiążęty z Pány/ y z Sláchćicámi vmárłymi [...] Sługi/ Służebnice/ Száty/ Kleynoty/ Konie/ Charty/ Ogáry/ Sokoły/ Luk z Saydakiem/ Száble/ Włócznią/ Zbroie/ y inłze rzeczy w ktorych fię on nawięcey kochał/ z Rzęmięfnikámi tákże/ y s chłopy fielłkimi/ [...] palili *StryjKron* 155, 155.

Zwrot: »ciała (umarłe), trupy, umarłe palić« [*szyk zmienny*] (4:4:1): w tichże lefiech, ognifka rozdzielone według domow y rodzaiov na ktorich palili ciała vmarłe [*cadavera ... incendebant*] z konmi, z łiodły, z łzatami czo lepłzymi. *MiechGlab* [90]; *BielKron* 57; Ustor, Który trupy pali. *Mącz* 509a, 28b, 358b, 509a; *StryjKron* 345 [2 r.]; Rogus – Stos drew, na ktorim vmarłe paliono. *Calep* 927a.

3. Przykładać coś rozpalonego lub płonącego; *ustulare Cn* [w tym: kogo (6), co (11)] (20) : Iuż piwo warz/ kury fkub/ świnię pal *RejZwierc* 72.

a. Aby sprawić ból; przypalać; *terrere face aliquem Cn* (12) : *RejWiz* 42; A czo onych było czo łobie dla pánow łwych ręce palili/ gárdłá dawáli/ á ktoby ich wyliczył. *RejZwierc* 45; *Phil* C2.

palić czym (7): [*Ksenokrates*] był ták bárzo pijány/ iż nietelko ná ono bialeygłowy łektánie/ nie ocknął by był/ ále by go był łnadź y palił łwiecámi. *GórnDworz* Aa8; A on ielźcže przyczynił iey męki. y pálić ią bláchámi żeláznymi po bokách/ y pod pachámi rofkazał. *SkarŻyw* 151, 63, 126, 188, 444, 532.

W połączeniach szeregowych (3): Tedy go ielźcže barziew rościągáć/ palić/ y bić kazał. *SkarŻyw* 127, 63, 188.

W charakterystycznych połączeniach: *palić boki* (2), *rany, ręce (rękę)* (3); *palić blachami* (4), *pochodniami, świecami* (2); *palić po bokach, pod pachami*.

Szereg: »palić a (i) bić« [*szyk 1:1*] (2): Tedy ie [*Aleksandra i Antoninę*] znowu záwieścić/ y pochodniámi boki ich pálić á bić [...] kazał. *SkarŻyw* 444, 532. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

Przen: Bić (1) :

Zwrot: »[komu] chłosty i łáźnie palić« (1): kthorzy [*ojcowie*] nic práwye dziecyam łwym przeyrzeć á przepusćić niechcá/ yedno ileby ná nye weyrzeli/ tyle chłóft onym y łáźien zádáia y palá. *GliczKsiqz* G3v.

b. Aby usunąć objaw chorobowy lub pozbyć się części ciała; wypalać (7) : *SienLek* 182; káždy kto obaczy iáki wrzod łzkodliwy ná ciele łwoim/ [...] temu kędj może zábiega/ á nic łie nie gniewa ná cyruliká choctay go pali *RejZwierc* 76v.

palić komu (3): [*wojownicze niewiasty*] ná włi y w mieściech dzieweczek wielkość młodych nábráły/ kthore ku rycerłkim rzeczám ćwiczyły/ práwe pierłi im paliły áby włchły/ á lewey niechály dla chowánia dzieći *BielKron* 319v; Ale ielłi mu [*koniowi*] iéy [*martwej kostki*] pálić niechcélz / [...] Weźmiłz płóthno łurowé/ trzyłz mu nim onę *SienLek* 183. *Cf Zwrot*.

W połączeniu szeregowym (1): Gdzye [*lekarz*] widzi iż może leguchnym lekářstwem co zágoić/ tedy nie łieka/ nie pali áni przykremli prochy záłypuie *RejZwierc* 44v.

Zwrot: »[komu] żelazem palić« (1): Ale niechcélzli mu [*koniowi parcha*] żelázem pálić/ náthłucźze czołnku z łádzámi á łtárym łáđłem zmielźay/ y przykłáday mu to *SienLek* 18lv.

Przen (1) :

Zwrot: »żelazy palić« (1): Niemoc ielł nie vleczona/ Mężowi nieczyłta żoná: Drudzy ie zelázy palili/ A tym więcej rozdraźnili. *BierEz* P2v.

4. Wytwarzać, przetwarzać za pomocą ognia [w tym: co (36)] (41) :

palić z czego (1): ále ie [*lekarstwa*] y z miedzi/ y z żelázá/ y czáfem ze złotá palá á dziwnie difilluia. *RejZwierc* 60.

palić czym [= w jaki sposób] (1): Wiele ielł tákich rzemiołł/ ktore ludźmi łzala/ Zwłáźczá co ogniem robiá/ Alchimijá palá. *BielSat* Cv.

Szereg: »palić a dystylować« (1): *RejZwierc* 60 *cf palić z czego*.

a. Przez spalanie [co] (7) :

palić z czego (4): *SienLek* 128v; zálécáią wzyficy/ do thák głów flábych/ á deſcenióm podległych/ proch/ który palą z głów trupich *Oczko* 16v. Cf »popioł palić«.

palić czym (1): Popioł kiedy leśnymi drwy palą/ máią go oſobliwie zbierać *GostGosp* 124.

Zwroty: »popioł palić« [*w tym*: z *czego* (2)] (3): Niektorzy popioł s konfkich kopyt palą á z Winem albo spiwem piją *SienLek* 106v, 132; *GostGosp* 124.

»palić węgle« [*w tym*: na czym = *gdzie* (1)] [*szyk zmienny*] (2): Carbonariam artem exercere, Węgle palić. *Mącz* 38a, 38a.

b. *Przez wypalanie, tj. prażenie w ogniu* [*co*] (5) : y buduiąc w Tyberyádzie kościoł/ gdy palono máteryą: Zydowie czáry fwemi/ y dyabellką poſługą/ ogień zczárowáli/ iſz fię niczegoſz iąc w cegielnicy niechciał. *SkarŻyw* 457.

Zwroty: »cegłę palić« = *coquere laterem in fornace(m)* *Mącz*, *Cn* (2): *Mącz* 64d; Cegłę gdy palą/ gonty kiedy robią/ máią to ták w ſtofy wkłádác *GostGosp* 162.

»wapno palić« [*w tym*: w czym (1)] (2): *Calcaria fornax*, Wapienny piec, w którym wapno palą. *Mącz* 32c, 32c.

c. [*Przez wytapianie*:

Zwrot: »palić maź«: Jest kmieci 5, którzy palą maź; płacą od pieca każdego, ile razów mogą wypalić, per gr 5. *LustrSand* 80.]

d. *Przez fermentowanie, destylowanie; distillare* *Mącz*; *facere destillare humorem calore a. igne, facere fluere liquorem succendentem* *Cn* [*w tym*: *co* (23)] (27) : Ale pal każde [*ziele*] oſobno gdy ktore naftanie, á potim ty wodki zmiefzay á po wtore wypal *FalZioł* II 16c; á zafię tę wodkę wley na ono czo na dnie zoſthało [...] / á zafię pal, czynń thak trzy albo czterzy razy *FalZioł* II 17d, II 2b, 3b, 15c; *Mącz* 415c; *SienLek* 161.

palić z czego (7): Ale niedawać wodcze wiele idz iedno czoby rozumiał iżeby dofyć było/ iako gdy by s famego ziela palił *FalZioł* II 2a. Cf »wodkę palić«.

Zwroty: »ogniem palić« (2): piątego dnia [*ziola*] maią być wlane poſpołu z winem w Alembik czenowy, á tak palić ogniem lekkim *FalZioł* II 19c, II 2b.

»wodkę (wodki), gorzałkę palić« [*w tym*: z *czego* (6)] [*szyk zmienny*] (15:4): tako gorącą [*cegłę*] wlož w oliwę/ á gdy fię napiie dobrze: ſtłucz drobno iako krupy, A wypal ie thak iako wodki palą *FalZioł* II 22v, I 77a, II 1c, 2b [2 r.], 3b, 7d, 22v, V 92; *RejWiz* 97, 139v; *Mącz* 415c; Mak gdy ſye roſkwita/ wyrwi z korzenim vpłokawſzy z ſiekay/ á s tego wodkę pal/ ktorą ná noc pijąc y ſkroni máżąc bédziefz dobrze ſpał *SienLek* 56v, 65v, 67, 127, 161; Wodki potrzebne á rozliczne palić. *GostGosp* 128; Czopowého [...] od káždého dzbaná w którym gorzałkę palą cztery groſzé *SarnStat* 972.

5. *Wywoływać wysoką temperaturę, zbytnio ogrzewać* (19) :

palić co (1): *RejWiz* 62 cf *W przeciwstawieniu*.

W przeciwstawieniu: »zaziąbiać ... palić« (1): Nie zázyąbyayże ciála/ teź go názbýt nie pal *RejWiz* 62.

a. *O słońcu* (10) :

Fraza: »słońce pali« = *jest upał; sol fervit* *Mącz*, *Cn*; *urit sol* *Cn* [*szyk zmienny*] (6): *BielKron* 430; ktorzi maią krew łatwią ku zapaleniu/ tym gdy słońce pali wpokoju być przynależy. *KwiatKsiąż* N4v;

Mącz 121a; *Brennen*. Pali Słońce skwára. *Ardere aestu*. *Calag* 101a; SŁónce pali/ á ziemiá idzie w popiół prawie *KochPieś* 40; *GostGosp* 116.

α. *Dręczy upałem, wysuszać [kogo, co] (4) :*

Fraza: »słońce pali« (1): á gdy [Żydzi] ízli przez pufzczą/ tedy obłok chłodny ząwždy ízedł nád nimi/ íz ich łóńce nie paliło. *RejAp* 135.

Zwroty: »palić gorącością« (1): á ízby [*plaga czwarta, tj. słońce*] theż paliło gorącością íwoią á dręczyło ludzi mieszkaiące ná ziemi/ thakże áby od oney gorącości poíufzony były domy y miaíta *RejAp* 134v.

»palić słońcem« [*szyk zmienny*] (2): Ták íz rzeką potomne Narody/ [...] widząc íkaranie ziemie tey/ y niedoíthatki íey kthoremi íą íkarze Pan Bog/ paląc íiárką y gorącym słońcem [*solis ardore comburens*] *Leop Deut* 29/23; *RejAp* 134v.

Szereg: »palić a suszyć« (1): Íáko ono y zá Eliaízá íie było sítáło/ íz trzy látá Pan łóńcem palił á íufzył zyemię *RejAp* 134v.

b. *Według ówczesnych pojęć medycznych: wywoływać w organizmie proces związany z podwyższeniem temperatury, wewnętrznego rozgrzewania (8) :*

W połączeniach szeregowych (2): gorącoíci moc íeít zagrzewać/ gorączo czynić/ palić etc. *FalZioł* [*7]; Bo pátrż wneth z oney bieíiády áno go íuż kátárrus męczy/ kolerá pali/ flegmá duíi *RejZwierc* 59v.

W przeciwstawieniach: »palić ... chłodzić, odwilżać« (2): Ty zaię [*rzeczy z ziemi urosłe*] ktore znamienicie palą albo odwilżaią: ná trzecim ítopniu kładą íie być. Kthore zaię z káfaniem palą/ á przeził chłódzą [...] w czwarthym íthopniu nayduią íie być. *FalZioł* [*8].

Zwroty: »krew palić« [*w tym: w kim (1)*] [*szyk zmienny*] (3): Ale ludziem ktorzy íą koleryczne⁶⁰ przyrodzenia y krewnego: niedobrze ínim [*czarnym pieprzem*] częłto iadać/ abowiem íe wyíufza y krew wnich pali *FalZioł* III 11a, ++7e, I 29d.

»we wnętrzu palić« (1): á íeíli żółádek też przyczynę podał/ lékárftwem go álbo womitem przeczyśić: áby tá Colerá co we wnętrzu pali/ wyrzucić íye mogła. *Oczko* 31v.

6. *Wywoływać doznanie fizjologiczne silnego pieczenia (5) :* *Urtica mortua*, *Martwa pokrzywá* która nie pali. *Mącz* 509b.

α. *O działaniu ostrych przypraw (4) :*

palić kogo (1): Kupiec kláíka zębomá/ pali go korzenie/ Dobrym winem záleie ono zápalenie. *BielRozm* 11.

Zwroty: »palić w język« [*szyk zmienny*] (2): *FalZioł* I 88c; *Fervens gustu radix Pali* w yęzyk. *Mącz* 121a.

»palić w úściech« (1): Czemu takowe rzeczy gorzkie [*pieprz, gorczyca*] nie tak palą wnątrz íako w wíciech. *GlabGad* K2v.

»palić wnątrż« (1): *GlabGad* K2v *cf* »palić w úściech«.

Szereg: »kąśać í palić« (1): [*olesznik*] káíá w íęzyk y pali *FalZioł* I 88c.

7. *Płonąć, gorzeć (2) :*

W porównaniu (1): á iáko ogień z nátury pali/ ták Sámfonowi práwie iáko wrodzone było/ miłóśierdzie ono SkarŻyw 593.

Fraza: »ogień pali« (2): A do ognia nie trzebá przydawác drugiego/ Bowiem íam káždy pali s przyrodzenia íwego. RejZwierz 6; SkarŻyw 593.

Synonimy. 4.d. destylowác; 5. grzac, zagrzewác; 7. gorać, gorzeć, płonąc.

Formacje współrdzenne: palić się, napalić, opalić, opalić się, podpalić, popalić, popalić się, przepalić, przepalić się, przypalić, przypalić się, rozpalić, rozpalić się, spalić, spalić się, upalić, upalić się, wypalić, wypalić się, zapalić, zapalić się; pałać, dopalać, napalać, opalać, opalać się, podpalać, przepalać, przypalać, przypalać się, rozpalać, rozpalać się, spalać, spalać się, upalać, wypalać, zapalać, zapalać się; paliwác; wypalewác; pałać, opałać, wypałać, zapałać, zapałać się.

Cf PALĄCY, PALENIE, PALIPIECZEK, PALONY